

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

DAVLAT MOLIYAVIY BOSHQARUVIDA ICHKI NAZORAT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA MUAMMOLAR

Ro‘zmetov Mansur

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat
universiteti o‘qituvchisi*

Abstract

Mazkur maqolada davlat moliyaviy boshqaruvi tizimida ichki nazorat va ichki auditning o‘rni hamda ularning samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Ichki nazorat tizimining nazariy asoslari, xususan riskga asoslangan yondashuv va zamonaviy xalqaro modellarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ichki nazoratning budjet mablag‘laridan oqilona foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va hisobotlarning ishonchliligini ta‘minlashdagi roli ko‘rsatib berilgan.

Tadqiqot davomida amaliyotda mavjud muammolar, jumladan malakali kadrlar yetishmasligi, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasining pastligi hamda nazorat tizimining yetarli darajada mustaqil emasligi aniqlangan. Shu bilan birga, ichki nazorat tizimini takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari sifatida raqamlashtirish, risk menejmentini rivojlantirish va nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish masalalari asoslab berilgan.

Maqola yakunida davlat moliyaviy boshqaruvida ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Keywords: ichki nazorat, davlat moliyasi, ichki audit, risk menejment, budjet samaradorligi, moliyaviy nazorat

Kirish

Hozirgi globallashtirish va iqtisodiy integratsiya sharoitida davlat moliyaviy boshqaruv tizimini samarali tashkil etish har qanday mamlakatning barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Davlat budjeti mablag‘laridan oqilona foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va xarajatlar samaradorligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Shu nuqtai nazardan, ichki nazorat va audit tizimlari davlat boshqaruvida shaffoflik va hisobdorlikni ta‘minlovchi muhim instrument sifatida namoyon bo‘ladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, samarali ichki nazorat tizimi mavjud bo‘lgan davlatlarda moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi yuqori bo‘ladi, korrupsion xavflar kamayadi va boshqaruv sifati oshadi. Shu bois, rivojlangan mamlakatlarda ichki nazorat va audit tizimlari

davlat moliyaviy boshqaruvining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Xususan, xalqaro standartlar ichki nazoratni faqat tekshiruv vositasi emas, balki boshqaruvning strategik elementi sifatida talqin etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda davlat moliyaviy boshqaruvini modernizatsiya qilish, budget tizimini isloh etish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ichki nazorat va audit tizimlarini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy baza shakllantirildi, yangi institutlar joriy etildi. Biroq ushbu islohotlarning amaliy samaradorligi hali ham muayyan muammolar bilan cheklanib qolmoqda.

Ichki nazorat tizimi tashkilot faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni aniqlash, baholash va ularni boshqarishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash, mablag'lardan maqsadli foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur axborotlarni shakllantiradi. Shunday ekan, ichki nazorat tizimini rivojlantirish davlat moliyaviy boshqaruvini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism.

Davlat moliyaviy boshqaruvida ichki nazorat tizimi murakkab va ko'p bosqichli mexanizm bo'lib, u moliyaviy resurslarni boshqarish samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Zamonaviy nazariyalarga ko'ra, ichki nazorat tizimi tashkilot faoliyatining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi kompleks boshqaruv instrumenti hisoblanadi. Ushbu tizimning asosiy vazifalari moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilish, risklarni aniqlash va baholash, hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash hamda resurslardan samarali foydalanishni nazorat qilishdan iborat.

Ichki nazorat tizimining nazariy asoslari xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan COSO modeli bilan bog'liq. Ushbu model ichki nazoratni beshta asosiy komponent orqali tavsiflaydi: nazorat muhiti, risklarni baholash, nazorat faoliyati, axborot va kommunikatsiya hamda monitoring. Mazkur komponentlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular orqali samarali nazorat tizimi shakllanadi.

Risk menejmenti ichki nazorat tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda tashkilotlar turli xil moliyaviy va operatsion risklarga duch keladi. Shu sababli risklarni aniqlash va ularni boshqarish ichki nazoratning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Riskga asoslangan yondashuv nazorat resurslarini eng muhim yo'nalishlarga yo'naltirish imkonini beradi. Biroq amaliyotda bu yondashuvning yetarli darajada joriy etilmaganligi tizim samaradorligini pasaytiradi.

Moliyaviy axborotlarning ishonchliligini ta'minlash ichki nazorat tizimining muhim vazifalaridan biridir. Hisobotlarning haqqoniyligi davlat moliyaviy boshqaruvining samaradorligini baholashda asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Shu bois, ichki nazorat tizimi moliyaviy ma'lumotlarning aniqligi va to'liqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Amaliy tahlillar ichki nazorat tizimida bir qator muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, malakali kadrlar yetishmasligi, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasining pastligi, ichki nazorat bo'linmalarining yetarli darajada mustaqil emasligi kabi kamchiliklar mavjud. Bundan tashqari, nazorat natijalarining shaffofligi yetarli darajada ta'minlanmaganligi ham muhim muammolardan biridir.

Raqamlashtirish ichki nazorat tizimini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish, real vaqt rejimida monitoring olib borish va ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa nazorat samaradorligini oshirish bilan birga inson omilining ta'sirini kamaytiradi.

Xulosa va tavsiyalar.

O'tkazilgan tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, ichki nazorat tizimi davlat moliyaviy boshqaruvining ajralmas qismi bo'lib, uning samaradorligi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda ushbu tizimni rivojlantirish borasida ijobiy natijalarga erishilgan bo'lsa-da, amaliyotda hali ham qator muammolar mavjud.

Ichki nazorat tizimini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- riskga asoslangan nazorat tizimini keng joriy etish;
- ichki nazorat jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish;
- ichki nazorat xizmatlarining mustaqilligini ta'minlash;
- malakali kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- nazorat natijalarining shaffofligini oshirish;
- ichki va tashqi nazorat organlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish;
- kichik tashkilotlar uchun soddalashtirilgan nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish.

Xulosa qilib aytganda, ichki nazorat tizimini kompleks rivojlantirish orqali davlat moliyaviy boshqaruvida shaffoflik va samaradorlikni oshirish, budjet mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlash hamda iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-128-son qarori. – Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 416-son qarori. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 377-son qarori. – Toshkent, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – 2021.
5. IIA. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. – 2017.
6. INTOSAI. Internal Control Standards. – 2004.
7. World Bank. PEFA Assessment Uzbekistan. – 2023.